"ЯШИЛ" ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА РЕСУРСЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Шомуродов Нодирбек Дилмуродович
ZAMIN-AGRO OIL МЧЖ иқтисодчиси

Аннотация: Мақолада "яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурслардан фойдаланиш самарадорлигининг иқтисодий мазмуни ва анъанавий тадбиркорликдан фарқ қилувчи ўзига хос хусусиятлари тизимлаштирилган. Энергия, сув, хомашё ва материаллар сарфини камайтириш, чиқиндиларни иқтисодий айланмага қайта киритиш, тоза технологиялардан фойдаланиш, маҳсулотнинг ҳаётий цикли бўйича ресурс сиғимини бошқариш ҳамда экологик натижани иқтисодий самара билан уйғунлаштириш "яшил" тадбиркорлик ресурс самарадорлигининг асосий белгиси сифатида асосланган. Ресурс унумдорлиги, энергия ва сув сиғими, материал қайтими, чиқиндини қайта ишлатиш даражаси ҳамда экологик харажатлар тежамкорлигини қамраб олувчи баҳолаш йўналишлари таклиф этилган.

Калит сўзлар: "яшил" тадбиркорлик, ресурс самарадорлиги, кичик бизнес, ресурс унумдорлиги, энергия тежамкорлиги, сув тежамкорлиги, материал самарадорлиги, айланма иқтисодиёт, экологик инновация, тоза ишлаб чиқариш.

Кириш

Иқтисодий ўсишнинг ресурс сиғимини пасайтириш ва тадбиркорлик фаолиятининг экологик таъсирини чеклаш замонавий бизнес моделларини трансформациялашнинг муҳим шартига айланмоқда. Айниқса, кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари ресурслардан фойдаланиш тартибини ўзгартириш, энергия тежамкор технологияларни жорий этиш, чиқиндиларни камайтириш ва айланма ишлаб чиқариш усулларига ўтиш орқали "яшил" иқтисодиётнинг амалий иштирокчисига айланади. Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти кичик ва ўрта бизнеснинг экологик изи сезиларли эканини, уларнинг яшил трансформацияси энергия самарадорлиги, айланма бизнес моделлари, кўникмалар, технологиялар ва барқарор молияга кириш билан боғлиқлигини таъкидлайди [1].

"Яшил" тадбиркорликда ресурс самарадорлиги фақат бир бирлик маҳсулотга сарфланадиган ресурс ҳажмини камайтириш билан чекланмайди. У ресурсларни танлаш, харид қилиш, ишлаб чиқаришга киритиш, қайта ишлатиш, маҳсулот дизайни, логистика ва чиқинди билан ишлаш босқичларини қамраб оладиган комплекс бошқарув жараёнидир. Шу жиҳатдан ресурс самарадорлиги корхона харажатларини камайтириш билан бир вақтда экологик босимни пасайтириш ва бозорда барқарор рақобат устунлигини шакллантириш воситаси сифатида намоён бўлади.

БМТнинг Саноатни ривожлантириш ташкилоти ресурс самарадорлигини ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш, янги технологияларни жорий этиш ва саноат қўшимча маҳсулотларини қайта ишлатиш орқали харажатларни тежаш, ифлосланишнинг олдини олиш ва рақобатбардошликни мустаҳкамлаш билан боғлайди [2]. Демак, "яшил" тадбиркорликда ресурс самарадорлиги иқтисодий ва экологик натижаларни бир вақтда шакллантирадиган икки томонлама самарага эга.

Мақоланинг мақсади "яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурслардан фойдаланиш самарадорлигининг ўзига хос хусусиятларини назарий ва услубий жиҳатдан тизимлаштириш,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ресурс самарадорлигини шакллантирувчи омилларни аниқлаш ҳамда уни баҳолаш учун тадбиркорлик иқтисодиётига мос кўрсаткичлар тизимини таклиф этишдан иборат.

Мавзунинг долзарблиги

Тадбиркорлик субъекти учун ресурслар нархининг ўсиши, энергия таъминотидаги хавфлар, сув танқислиги, экологик стандартларнинг кучайиши ва ташқи бозорларда маҳсулотнинг углерод изига қўйилаётган талаблар ресурс самарадорлигини стратегик бошқарув объектига айлантирмоқда. Ресурс сарфининг ҳар бир қисқариши таннархга бевосита таъсир қилса, чиқиндилар ва эмиссияларнинг камайиши экологик тўловлар, йўқотишлар ва бозор чекловлари билан боғлиқ эҳтимолий харажатларни пасайтиради.

2026 йилда чоп этилган тадқиқотларда "яшил" тадбиркорлик энергия самарадорлиги, ресурсларни қайта ишлатиш, тоза технологиялар ва айланма иқтисодиёт тамойилларини бизнес моделига киритиш орқали барқарорликни таъминловчи механизм сифатида баҳоланмоқда [3]. Шунингдек, микро, кичик ва ўрта корхоналарнинг яшил амалиётларига бағишланган тизимли шарҳда ресурс самарадорлиги, экологик бошқарув, чиқиндиларни қисқартириш, яшил таъминот занжири, экологик дизайн ва айланма ишлаб чиқариш асосий йўналишлар сифатида ажратилган [4].

"Яшил" тадбиркорлик субъектларининг ресурс самарадорлигига хос яна бир жиҳат шундаки, иқтисодий натижа ресурсларни кўпроқ жалб қилиш ҳисобига эмас, балки мавжуд ресурс бирлигидан олинадиган қийматни ошириш орқали шаклланади. Бунда ишлаб чиқариш ҳажми ўсиши билан ресурс сарфи ва экологик таъсирнинг мутаносиб ўсиши шарт эмас. Аксинча, технологик ва ташкилий инновациялар ресурс сиғимини пасайтириш орқали иқтисодий қиймат ва экологик натижани бир вақтда яхшилаши мумкин. Шу сабабли "яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурс самарадорлигини тадқиқ этиш доирасида ресурслардан фойдаланиш, харажатларни оптималлаштириш, инновацион фаоллик, рақобатбардошлик ва барқарор бизнес моделларини ўзаро боғлиқ ҳолда ўрганиш имконини беради.

Адабиётлар шарҳи

Ресурс самарадорлигининг назарий асослари ресурсларга асосланган ёндашув, табиий ресурсларга асосланган ёндашув, экологик самарадорлик ва айланма иқтисодиёт концепцияларида ифодаланади. Ресурсларга асосланган ёндашув корхона рақобат устунлигини унинг ноёб ресурс ва қобилиятларидан самарали фойдаланиш билан боғлайди. "Яшил" тадбиркорлик шароитида эса экологик билим, ресурс тежамкор технология, ходимларнинг яшил кўникмалари ва ташкилий инновациялар стратегик ресурсга айланади.

2026 йилги эмпирик тадқиқотда "яшил" тадбиркорлик барқарорликка йўналтирилган билим, кўникма, қобилият ва муносабатларнинг йиғиндиси сифатида талқин қилиниб, энергия самарадорлиги, чиқиндиларни камайтириш ва ресурсларни масъулиятли бошқариш орқали экологик ҳамда иқтисодий натижаларни яхшилаши кўрсатилган [5]. Бу ресурс самарадорлигини фақат техник кўрсаткич эмас, балки тадбиркорлик субъектининг ички бошқарув қобилияти сифатида ҳам баҳолаш зарурлигини англатади.

БМТнинг Саноатни ривожлантириш ташкилоти айланма инновациялар бўйича ёндашувида ресурс самарадорлиги маҳсулдорликни ресурслардан тежамкор фойдаланиш орқали ошириши, ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш, янги технологияларни қабул қилиш ва саноат қўшимча маҳсулотларини қайта ишлатиш эса айланма иқтисодиётга ўтишни тезлаштиришини

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

таъкидлайди [2]. Мазкур ёндашув "яшил" тадбиркорликда ресурс тежамкорлиги ва рақобатбардошлик ўртасида тўғридан-тўғри иқтисодий боғлиқлик мавжудлигини кўрсатади.

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти кичик ва ўрта бизнесни яшиллаштириш сиёсатида энергия истеъмоли, энергия сиғими, углерод сиғими ва энергия нархи юки каби кўрсаткичларни мониторинг қилиш муҳимлигини кўрсатади [1]. Бу корхона даражасида ресурс самарадорлигини баҳолашда мутлақ сарф билан бирга нисбий кўрсаткичлардан ҳам фойдаланиш зарурлигини асослайди.

Замонавий адабиётларда "яшил" тадбиркорликнинг муҳим хусусияти ресурсларни тежаш билан бир вақтда янги бозор имкониятларини шакллантириши билан изоҳланади. Ресурс самарадорлиги ва экологик инновация корхона харажатларини пасайтиришдан ташқари, маҳсулотнинг экологик хусусиятларини яхшилаш, бренд обрўсини мустаҳкамлаш ва экологик талаб юқори бўлган бозорларга кириш имконини кенгайтириши мумкин [6].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда тизимли таҳлил, қиёсий таҳлил, ресурсларга асосланган ёндашув, жараёнли таҳлил ва кўрсаткичларни гуруҳлаш усулларидан фойдаланилди. "Яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурс самарадорлиги кирувчи ресурслар – ишлаб чиқариш жараёни – маҳсулот – чиқинди ва эмиссия – қайта айланма босқичлари бўйича ўрганилди. Самарадорликнинг иқтисодий, технологик, экологик, ташкилий ва бозор хусусиятлари ажратилди. Баҳолаш мезонлари ресурс бирлигига яратилган қийматни ошириш, ресурс сиғимини камайтириш ва иккинчиламчи ресурслардан фойдаланишни кенгайтириш мантиғи асосида шакллантирилди.

Таҳлил ва натижалар

Таҳлил натижалари "яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурс самарадорлигининг анъанавий ресурс тежамкорлигидан фарқ қилувчи бир қатор хусусиятларга эга эканини кўрсатди. Анъанавий ёндашувда асосий мақсад харажатни камайтириш бўлса, "яшил" тадбиркорликда харажат, ресурс истеъмоли, чиқинди, эмиссия, қайта ишлатиш ва бозор қиймати ўзаро боғлиқ ҳолда бошқарилади.

Биринчи хусусият – иқтисодий ва экологик натижанинг бир вақтда шаклланишидир. Энергия сарфининг қисқариши электр харажатини камайтиради ва бир вақтнинг ўзида энергия ишлаб чиқариш билан боғлиқ экологик таъсирни пасайтиради. Сувдан қайта фойдаланиш сув хариди ва оқова харажатларини камайтиради. Материал йўқотишларининг қисқариши эса хомашё харажати билан бирга чиқинди ҳажмини ҳам пасайтиради. Шу сабабли "яшил" тадбиркорликда ресурс самарадорлигининг иқтисодий қайтими оддий тежамкорликдан кенгроқ.

Иккинчи хусусият – ресурс унумдорлигининг устуворлигидир. Бунда тадбиркорлик субъекти қанча ресурс истеъмол қилгани эмас, истеъмол қилинган ресурс бирлигига қанча қўшилган қиймат ёки маҳсулот яратилгани муҳим. Бу ёндашув ишлаб чиқариш ўсишини ресурс истеъмолининг мутаносиб ўсишидан ажратиш имконини беради. Жараёнларни рақамли ҳисобга олиш, йўқотиш нуқталарини аниқлаш ва ускуналар юкламасини оптималлаштириш ресурс унумдорлигини оширишнинг муҳим воситаларидир.

1-жадвал

"Яшил" тадбиркорлик субъектлари ресурс самарадорлигининг ўзига хос хусусиятлари

Хусусият	Иқтисодий мазмуни	Амалга ошириш воситаси	Кутиладиган натижа
Икки томонлама	Харажатни	Энергия, сув ва	Таннарх ва экологик

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

самара	камайтириш ва экологик таъсирни пасайтириш бир вақтда таъминланади	материал тежамкорлиги	босим пасаяди
Ресурс унумдорлиги устуворлиги	Ресурс миқдорини кўпайтириш эмас, бир бирлик ресурсдан кўпроқ қиймат олиш	Жараённи оптималлаштириш ва рақамли назорат	Ресурс қайтими ошади
Айланмалилик	Чиқинди йўқотиш эмас, иккиламчи ресурс сифатида қаралади	Қайта ишлатиш, қайта ишлаш, саноат симбиози	Бирламчи хомашёга талаб камаяди
Ҳаётий цикл ёндашуви	Ресурс сарфи фақат ишлаб чиқаришда эмас, маҳсулотнинг бутун ҳаётий циклида баҳоланади	Экологик дизайн ва узоқ хизмат қилувчи маҳсулот	Умумий ресурс сиғими пасаяди
Инновационлик	Самарадорлик технологик ва ташкилий янгилик билан боғланади	Тоза технология, автоматлаштириш, экологик инновация	Меҳнат ва ресурс унумдорлиги ошади
Превентив бошқарув	Ифлосланиш оқибатини бартараф этишдан кўра унинг олди олинади	Тоза ишлаб чиқариш ва жараён назорати	Экологик хавф ва йўқотиш камаяди
Бозор қиймати	Ресурс самарадорлиги маҳсулот ва корхона имижига қўшимча қиймат беради	Экологик стандарт, ҳисобдорлик, яшил маркетинг	Янги бозор ва мижозларга чиқиш имкони ортади

Учинчи хусусият – ресурс айланмалилигидир. Чиқиндини иқтисодий қийматга эга бўлмаган қолдиқ сифатида эмас, балки қайта ишланиши, қайта ишлатилиши ёки бошқа корхона учун хомашёга айланиши мумкин бўлган ресурс сифатида қабул қилиш "яшил" тадбиркорликнинг асосий фарқларидан биридир. БМТнинг Саноатни ривожлантириш ташкилоти айланма бизнес моделларида ишлаб чиқариш қўшимча маҳсулотларини қайта ишлатиш ресурс самарадорлиги ва рақобатбардошликни бир вақтда кучайтиришини таъкидлайди [2].

Тўртинчи хусусият – ҳаётий цикл бўйича бошқарувдир. Анъанавий корхона ресурс сарфини асосан ишлаб чиқариш цехи доирасида ҳисоблаши мумкин. "Яшил" тадбиркорлик эса маҳсулот дизайни, хомашё танлови, қадоқлаш, ташиш, фойдаланиш муддати ва маҳсулотдан кейинги босқични ҳам ресурс самарадорлигининг қисми сифатида кўради. Натижада маҳсулотни

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

таъмирлаш, қайта ишлаш ва материалларни иқтисодий айланмага қайтариш имкониятлари лойиҳалаш босқичидаёқ ҳисобга олинади.

Бешинчи хусусият – экологик инновациянинг ресурс самарадорлиги билан узвий боғлиқлигидир. Янги ускуна, энергия тежамкор двигател, сувни ёпиқ айланмада ишлатиш, аниқ дозалаш, чиқиндисиз кесиш ёки рақамли назорат каби ечимлар ресурс сарфини техник жиҳатдан камайтиради. 2026 йилги тадқиқотларда ҳам яшил тадбиркорлик энергия самарадорлиги, қайта ишлаш ва тоза технологиялар орқали барқарор бизнес моделига айланиши таъкидланган [3].

Олтинчи хусусият – превентив, яъни олдини олувчи бошқарув. Ифлосланиш содир бўлгандан кейин тозалаш ускунасига харажат қилишдан кўра, ресурс йўқотиш ва ифлосланишни жараённинг ўзида камайтириш кўпроқ иқтисодий самара беради. Бу ёндашув тоза ишлаб чиқариш концепцияси билан уйғун бўлиб, хомашё ва энергиянинг маҳсулотга айланмай қолган қисми йўқотиш сифатида таҳлил қилинади.

2-жадвал

"Яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурс самарадорлигини шакллантирувчи омиллар

Омиллар гуруҳи	**Асосий омиллар**	**Ресурс самарадорлигига таъсири**
Технологик	Энергия тежамкор ускуна, автоматлаштириш, тоза технология	Бир бирлик маҳсулотга ресурс сарфини пасайтиради
Ташкилий	Ресурс аудити, ҳисобга олиш, ходимлар рағбати, экологик бошқарув	Йўқотишларни аниқлаш ва доимий такомиллаштиришни таъминлайди
Молиявий	Яшил кредит, инвестиция, лизинг, имтиёзли молиялаштириш	Самарали технологияга кириш имконини кенгайтиради
Институционал	Экологик меъёрлар, стандартлар, рағбатлантириш механизмлари	Корхонанинг ресурс тежамкор қарорларини тезлаштиради
Бозор	Мижоз талаби, таъминот занжири талаблари, экспорт стандартлари	Экологик самарадорликни бозор устунлигига айлантиради
Инсон капитали	Яшил кўникмалар, техник билим, бошқарув маданияти	Технология ва ресурс бошқарувидан самарали фойдаланишни таъминлайди
Ҳамкорлик	Саноат симбиози, кластер, ресурс алмашинуви	Чиқиндини иккиламчи ресурсга айлантириш имконини оширади

2-жадвалдан кўринадики, ресурс самарадорлиги фақат янги ускуна сотиб олиш билан таъминланмайди. Технологиянинг иқтисодий қайтими уни тўғри бошқариш, ходимларнинг малакаси, ресурсларни ҳисобга олиш тизими, молиялаштириш ва бозор рағбатларига боғлиқ. Шу сабабли "яшил" тадбиркорликда ресурс самарадорлиги техник ва бошқарув қобилиятларининг комбинацияси сифатида қаралиши лозим.

БМТнинг Саноатни ривожлантириш ташкилоти яшил ва айланма иқтисодиётда кичик ва ўрта корхоналар учун билим ва кўникма етишмаслиги, молияга кириш ва бозор ахбороти чекловларини муҳим тўсиқлар сифатида кўрсатади [7]. Бу ресурс самарадорлигига ўтишда

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

тадбиркорлик субъектининг ички салоҳияти билан ташқи қўллаб-қувватлаш муҳитини бир вақтда такомиллаштириш зарурлигини англатади.

Ресурс самарадорлигини молиявий нуқтаи назардан баҳолашда инвестициянинг қайтиш муддати алоҳида аҳамиятга эга. Ресурс тежамкор чораларнинг бир қисми катта капитал сарф талаб қилса, бошқа қисми ҳисобга олиш, профилактик хизмат, технологик интизом, сув ва энергия оқимларини назорат қилиш каби паст харажатли чоралардан иборат бўлиши мумкин. Шу боис тадбиркорлик субъекти ресурс самарадорлиги портфелини тез қайтувчи ташкилий чоралар ва узоқроқ муддатли технологик инвестициялар комбинацияси асосида шакллантириши мақсадга мувофиқ.

3-жадвал

Ресурс самарадорлигини баҳолаш учун таклиф этиладиган кўрсаткичлар тизими

Кўрсаткич	**Ҳисоблаш мазмуни**	**Иқтисодий талқин**
Ресурс унумдорлиги	Яратилган қиймат / жами ресурс харажати	Ресурс бирлигига тўғри келадиган иқтисодий натижа
Энергия сиғими	Энергия сарфи / маҳсулот ҳажми	Маҳсулотнинг энергия талабчанлиги
Сув сиғими	Сув сарфи / маҳсулот ҳажми	Ишлаб чиқаришнинг сув талабчанлиги
Материал сиғими	Хомашё ва материал сарфи / маҳсулот ҳажми	Материаллардан фойдаланиш тежамкорлиги
Иккиламчи ресурс улуши	Қайта ишлатилган материал / жами материал сарфи	Айланма ресурс моделининг ривожланганлиги
Чиқинди сиғими	Чиқинди ҳажми / маҳсулот ҳажми	Ишлаб чиқариш йўқотишлари даражаси
Ресурс тежаш рентабеллиги	Йиллик ресурс тежами / ресурс самарадорлиги инвестицияси	Яшил инвестициянинг иқтисодий қайтими
Экологик-иқтисодий самара	Ресурс тежами + экологик харажатлар тежами	Яшил чораларнинг умумий иқтисодий натижаси

Таклиф этилаётган кўрсаткичлар ресурс самарадорлигини бир йўналишда эмас, комплекс баҳолаш имконини беради. Масалан, корхона энергия сарфини камайтирган ҳолда материал чиқиндисини кўпайтирса, умумий ресурс самарадорлиги тўлиқ яхшиланган деб бўлмайди. Шунинг учун энергия, сув, материал, чиқинди ва иккиламчи ресурслар кўрсаткичлари биргаликда таҳлил қилиниши керак.

Ресурс унумдорлиги иқтисодий самарадорликнинг умумлаштирувчи кўрсаткичи бўлиб, ресурс харажатларининг қиймат яратиш қобилиятини ифодалайди. Бироқ "яшил" тадбиркорликда унга экологик-иқтисодий самара кўрсаткичини қўшиш мақсадга мувофиқ. Чунки ресурс тежамкор чоралар экологик тўловлар, чиқиндини ташиш ва зарарсизлантириш харажатлари, сувни тозалаш ёки энергияга боғлиқ хавфларни ҳам камайтириши мумкин.

БМТнинг Саноатни ривожлантириш ташкилоти амалга оширган айланма инновациялар дастурида ресурс самарадорлиги амалиётлари сув, энергия ва хомашё тежамкорлиги билан бирга айланма бизнес ечимларига инвестиция имкониятларини ҳам юзага келтирган [2]. Бу ресурс

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

самарадорлигини корхона учун фақат харажатларни қисқартириш эмас, балки янги инвестицион ва бозор имкониятларини очувчи омил сифатида қараш мумкинлигини кўрсатади.

Шу билан бирга, ташқи бозорларда эмиссиялар шаффофлиги, ресурс самарадорлиги ва кам углеродли ишлаб чиқариш талабларининг кучайиши кичик ва ўрта корхоналар учун ресурс истеъмолини ўлчаш ва ҳисобот бериш қобилиятини рақобат омилига айлантирмоқда [8]. Демак, ресурс самарадорлигини рақамли ҳисобга олиш тизими "яшил" тадбиркорликнинг ички бошқарув воситаси билан бир вақтда ташқи бозор ишончини таъминловчи инфратузилма вазифасини ҳам бажаради.

"Яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурс самарадорлигининг асосий илмий хусусияти иқтисодий натижа ва экологик натижанинг ажралмаслигидадир. Анъанавий самарадорлик ёндашуви ресурс харажатини камайтиришга қаратилса, яшил ёндашув ресурс оқимининг бутун занжирини қайта ташкил этади. Шу сабабли ресурс самарадорлиги маҳсулот таннархи, инновация, инвестиция, бозор стратегияси ва экологик масъулиятни бирлаштирувчи комплекс тадбиркорлик категорияси сифатида қаралиши зарур бўлади. Кичик тадбиркорлик субъектларида молиявий ва бошқарув ресурслари чеклангани учун ресурс самарадорлигини босқичма-босқич жорий этиш муҳим. Биринчи босқичда энергия, сув ва материал оқимларини ўлчаш; иккинчи босқичда йўқотишларни аниқлаш ва паст харажатли чораларни амалга ошириш; учинчи босқичда ресурс тежамкор технологияларга инвестиция қилиш; тўртинчи босқичда эса айланма бизнес модели ва экологик инновацияга ўтиш мақсадга мувофиқ.

Ресурс самарадорлигини ошириш тадбиркорлик субъектининг бозор стратегияси билан ҳам мувофиқлаштирилиши керак. Агар тежалган ресурс фақат ички харажатни камайтирса, самара бир томонлама бўлади. Агар корхона ресурс тежамкорлиги ва экологик хусусиятларни маҳсулот сифати, таъминот занжири шаффофлиги ва бозор позицияси билан боғласа, ресурс самарадорлиги қўшимча рақобат устунлигига айланади. Шу жиҳатдан "яшил" тадбиркорликда ресурс самарадорлигининг мантиқий занжири «ресурс оқимини ўлчаш → йўқотиш нуқталарини аниқлаш → ташкилий ва технологик оптималлаштириш → иккиламчи ресурсларни айланмага киритиш → иқтисодий ва экологик натижани баҳолаш → тежамни қайта инвестиция қилиш» тарзида ифодаланиши мумкин.

Хулоса ва таклифлар

Тадқиқот натижалари "яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги анъанавий ресурс тежамкорлигидан иқтисодий ва экологик натижаларнинг бир вақтда шаклланиши, ресурс унумдорлигига устуворлик берилиши, чиқиндиларнинг иккиламчи ресурс сифатида баҳоланиши, ҳаётий цикл ёндашуви, экологик инновация ва превентив бошқарувнинг устуворлиги билан фарқ қилишини кўрсатди.

Биринчидан, "яшил" тадбиркорлик субъектларида энергия, сув, материал ва чиқинди оқимларини маҳсулот бирлиги ва яратилган қийматга нисбатан мунтазам ҳисобга олиш тизимини жорий этиш мақсадга мувофиқ. Иккинчидан, ресурс самарадорлиги инвестицияларини фақат экологик харажат сифатида эмас, таннархни камайтирувчи ва ресурс унумдорлигини оширувчи бизнес инвестицияси сифатида баҳолаш зарур.

Учинчидан, чиқиндиларни қайта ишлатиш, қайта ишлаш ва бошқа тадбиркорлик субъектларига иккиламчи хомашё сифатида узатиш механизмларини ривожлантириш орқали айланма ресурс модели шакллантирилиши лозим. Тўртинчидан, кичик бизнес учун ресурс аудити,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

яшил технологиялар бўйича маслаҳат, молиявий қўллаб-қувватлаш ва ходимларнинг яшил кўникмаларини ривожлантириш хизматларини бир пакетда ташкил этиш самарали бўлади.

Бешинчидан, ресурс самарадорлигини баҳолашда ресурс унумдорлиги, энергия ва сув сиғими, материал сиғими, иккиламчи ресурслар улуши, чиқинди сиғими ва ресурс тежаш рентабеллигини биргаликда қўллаш мақсадга мувофиқ. Олтинчидан, ресурс тежаш натижасида шаклланган иқтисодий самаранинг бир қисмини кейинги яшил технология ва экологик инновацияларга қайта йўналтириш ресурс самарадорлигининг ўзини ўзи молиялаштирувчи циклини шакллантириши мумкин.

Умуман, "яшил" тадбиркорлик субъектларида ресурс самарадорлигини «ўлчаш – оптималлаштириш – қайта айланмага киритиш – иқтисодий ва экологик самарани баҳолаш – қайта инвестициялаш» тамойили асосида бошқариш тадбиркорлик харажатларини пасайтириш, ресурс унумдорлигини ошириш, экологик хавфларни камайтириш ва узоқ муддатли рақобатбардошликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. OECD. Greening SMEs. – Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
2. United Nations Industrial Development Organization. Circular Innovations: Advancing Sustainable Supply Chain Solutions in the Mediterranean. – Vienna: UNIDO.
3. Onofrei M., Oprea F., Doacă E.-M. Green entrepreneurship as a sustainable business model: key lessons for SMEs // Future Business Journal. – 2026. – Vol. 12. – Article 124.
4. Pablo A.G., Sarsale M. MSMEs green practices: a bibliometric and systematic review // Future Business Journal. – 2026. – Vol. 12. – Article 166.
5. Green entrepreneurship and SDG performance: evidence from small and medium enterprises // Review of Managerial Science. – 2026.
6. Green entrepreneurship and SME performance: the moderating effect of firm age // International Entrepreneurship and Management Journal. – 2021.
7. United Nations Industrial Development Organization. Inclusive Green Growth: Mobilizing Private Sector for Climate and Environment Investments. – Vienna: UNIDO.
8. Partnership for Action on Green Economy. Advancing Green and Digital Transitions in Argentina's Small and Medium Enterprises. – 2026.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.